

Любов Якимчук

Українська мова як безпечне місце

Коли в Україні почалася війна, навесні 2014, з нашою сусідкою в окупованому містечку на Луганщині, стався інсульт, після якого вона втратила мовлення. Можна було б сказати, що жінка стала німою, але це не так — говорити вона все ще могла, але виключно добірною лайкою. Їй кажеш:

— Доброго дня, тьоть Надь.

У відповідь чути:

— Ох...ммм, блять. Сука, заїбали, короче! Ну!

Тобто окрім лайки траплялися ще вигуки або вставні слова, не більше. Проте щоразу, коли вона намагалася сказати щось зв'язне, у неї виходили лише здавлені розірвані звуки.

Така історія може бути метафорою війни, котра, мовляв, у людей відбирає мовлення чи навіть мову, залишаючи лише лайку, як єдине можливе висловлювання про глибоко травматичні події. Лайка як емоційна реакція на війну, як єдині можливі слова, щоб її описати. Проте використання таких метафор додає війні більше вийни, бо спрощує, підмінює поняття і створює дезінформацію, тобто переносить нечесну, несправедливу війну з життя у мову. Тож застосовуючи техніку безпеки, я мушу визнати, що в моєї сусідки через ураження певних ділянок кори головного мозку розвинувся такий розлад мовлення — афазія. У цьому випадку замовкають не від війни, а від хвороби, хоча від війни можна почати більше матюкатися. Механізм буде схожий, і завдяки афазії та іншим хворобам, наука розуміє природу такого явища та дає можливість описати зміни, що з нами сталися.

Зміни в українській мові, які я збираюся описати в цьому есеї, я спостерігаю з 2014 року, проте вони активізувалися 2022, з повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Ці зміни пов'язані з тим, що мова є знаковою системою, котра відзеркалює зовнішню та внутрішню (психічну) реальність мовців. У мові є все, що є в реальності або ми уявляємо в нашій свідомості або відчуваємо і хочемо назвати. Проте зі зміною реальності, змінюється і сама мова на рівні лексики чи слововжитку (як у випадку з лайкою). Також з війною змінюються наші стосунки з мовою. Власне це все я збираюся описати, спираючися на статистичні, лінгвістичні, історичні дані та власні спостереження.

1.

Отже, ви живете в Україні та говорите, наприклад, українською або російською мовою. Може навіть якоюсь іншою — угорською чи румунською, німецькою чи грецькою, або навіть англійською, бо ви експат. Прокидається 24 лютого рано-вранці від звуків війни, бо працює артилерія або біля вас падають крилаті ракети і стіни будинку дрижать від вибухової хвилі. Яким буде ваше перше слово? «Їбать» чи «блять»? Яким буде ваше перше слово, якщо цей вибух вас не вб'є?

Саме це відбулося з нами того незабутнього ранку. Ми не могли стримати лайки навіть при дітях, чого раніше з нами не було. Оскільки кожна мова має свій емоційно допустимий рівень лайки, слід пояснити, що обценна лексика є табуованою в українській культурі та неможливо уявити, щоб у формальному вжитку, при дітях, а в деяких більш консервативних (релігійних) групах людей — і при жінках, хтось нею користувався. Після 24 лютого змінився і світовий порядок, та попередній баланс в українській мові.

Того ж дня ми дізналися, що російський ракетний крейсер «Москва» прибув до українського острова Зміїний, що знаходиться в Чорному морі, і оголосив українському гарнізону: «Я русский военный корабль! Предлагаю сложить оружие и сдаться! Во избежания кровопролития и жертв. В противном случае по вам будет нанесен удар!» Українські військові порадилися та один з них відповів: «Русский военный корабль, иди нахуй!». Ця розмова потрапила в медіа та стала частиною офіційного політичного українського дискурсу, доклавшись до нормалізації обценної лексики в Україні.

Далі цей досвід лише поширювався. Зокрема, на українських дорогах Центральної та Східної України, що були під час облоги Києва все ще підконтрольні українській владі, з'явилися дорожні вказівники з написами типу «нахуй», «знову нахуй», «на Росію нахуй». Функція цих дорожніх знаків була подвійною — приховати справжні назви населених пунктів і напрямки, бо окупанти часто орієнтувалися на місцевості за паперовими мапами, а також використати мову як засіб символічного знищення ворогів, послати їм прокльон.

Одразу ж слова про «военный корабль» потрапили на банківські картки, марки «Укрпошти», банери на дорогах, на мерч, тобто вписалися у повсякденне життя. Додатковим доказом зняття табу з обценної лексики стало те, що дорослі перестали забороняти вживати «погані» слова своїм дітям. Діти в укриттях, на станціях метро та на підземних паркінгах, перечікуючи ракетні обстріли, почали говорити, що Путін — хуйло, і ніхто їх не збирався зупиняти. Дорослі розуміли.

І справді, коли є загроза життю, повсякденна лексика не виражає гостроти почуттів так добре, як матірщина. Саме вживання цих слів знімає напругу і дозволяє уникати застосування безпосереднього фізичного насильства. Тому це дієвий спосіб самовираження без самознищення.

Повертаючись до історії з моєю сусідкою, варто підкреслити, що вивчення афазії дало змогу науковцям розібратися з функціональними системами людського мовлення. Власне, за лайку відповідає одна з функціональних систем мовлення, яку називають автоматичним мовленням. До неї належать переважно лайливі слова (спектр доволі широкий — від «блядь» до «о боже»), але також і вигуки та вставні слова («ой», «ну»), інколи це може бути також і слово «ні». Усі ці слова вживаються виключно для висловлювання емоцій, саме тоді вони є частиною автоматичного мовлення, а не другої функціональної системи.

До другої функціональної системи належить мовлення, здійснене з комунікативною метою. Це — пропозиційне мовлення (propositional speech), яке на відміну від автоматичного, сповнене наміру чогось досягти. Воно осмислене, несе інформацію, дає

здатність вступати в повноцінну інтеракцію. Тобто це повсякденне наше мовлення, у яке часом може вриватися автоматичне мовлення.

Загалом після повномасштабного вторгнення зазнали змін два типи мовлення. Зокрема, автоматичного мовлення стало більше, бо розширився спектр емоцій, що ми переживаємо. Але разом з тим змін зазнало пропозиційне мовлення, яке безпосередньо впливає на мовні зміни. Але перед тим, як описати ці зміни, треба передусім простежити, чим була українська мова для українців колись, і яке її значення чи роль тепер.

2.

Багато розмов зараз про те, що російська мова до недавнього часу домінувала над українською. Це домінування було забезпечене політично, у тому числі із застосуванням насилля. Майже чотири століття українську штучно вилучали з усіх можливих сфер суспільства — з офіційного життя, освіти, театру, художньої літератури тощо. Якщо у XVI столітті це здійснювалося такими заходами, як наказ московського царя палити київські книжки чи анафема Російської православної церкви, накладена на книжки українських діячів науки і культури, то на початку XX століття під час влади більшовиків це вже були репресії з розстрілами українських культурних діячів чи науковців та Голодомор в українських селах. Москва завжди контролювала українську мову і культуру із застосуванням насильства, і продовжує це робити. Протягом останніх місяців, у XXI столітті, ми маємо знову спалені російськими солдатами українські книжки, вилучені з бібліотек на тимчасово окупованих територіях.

Говорячи про зміну ставлення до української мови, треба оглядати недавнє минуле, XX ст. і прихід більшовиків до влади в Україні, бо саме тоді зародилися донедавна чинні мовні тренди.

Здавалося б, що більшовистська влада — ліва та мала б піклуватися про покращення становища пригноблених верств населення, але на практиці розроблялися політики швидкої та насильницької асиміляції усіх національних культур з російською культурою. Зокрема, популярності набула «теорія» боротьби в Україні двох культур — міської, тобто російської, та селянської, якою вони називали українську. Цим повністю ігнорувалася давня міська українська культура, що має на кілька століть довшу історію, ніж міська культура в російських містах. Але питання культури не було лише питанням культури, як і тепер, адже культура завжди є частиною політики та ідеології. У боротьбі міського і сільського мала перемогти, звичайно, російська культура, бо вона на думку більшовиків була прогресивною. Тож завдання кожного комуніста полягало в підтримці цього «природного процесу».

Ось власне це уявлення про українську мову та культуру як сільську, неповноцінну, на якій буцімто неможливо писати про щось серйозне, дійшло до наших днів. Ще двадцять років тому це можна було почути в Україні, хоч і була ця думка радше маргінальною, а ось з Росії це лунає досі в тій чи тій модифікації.

Власне, за радянських часів цей процес «боротьби» українського і російського підсилювали методами терору, що були поширені по всьому Радянському Союзу, але в

Україні мали виразний антинаціональний характер і спрямованість на знищення всього українського. Сталін відчував, що може втратити Україну, бо за найменших сприятливих умов українська культура вибухала і розвивалась, розвиваючи самоусвідомлення українців як окремої держави. Колективізацію українці зустрічали протестами і робили все, щоб не віддати своє майно в колгоспи. Щоб протидіяти непокірному українському народу, окрім масових розстрілів письменників, низкою заходів був створений голодомор, у результаті якого загинув кожен восьмий українець (тієї її частини, що була в складі Радянського союзу), що загалом складало 4 мільйони людей (за даними історика Сергія Плохія). Постраждав переважно Схід України, і трохи менше постраждала Південь. У час, коли вживання української мови дорівнювалося до націоналізму і загрози існування радянської влади, українська мова почала асоціюватися з небезпекою для життя.

Цікаво, що саме на Сході та Півдні на момент написання цього тексту точаться жорстокі бої під приводом «захисту» російською армією російськомовного населення, що є новою спробою поневолення українського народу. Та саме в цей час українська мова набула нової функції — функції захисту. Що це означає та як дійшло до такої зміни?

Насправді ці процеси були запущені з набуттям Україною Незалежності 1991 року. Якщо пізні радянські часи можна було не вивчати українську мову в школах України (тобто уроки були факультативними), у той час, як російська мова була обов'язковою, то в незалежній Україні українська стала обов'язковою до вивчення, щоправда, поряд з російською.

Російські військові дії в Україні пришвидшили процес повернення українців до української мови. За опитуванням групи «Рейтинг» станом на серпень 2022 року, майже кожен п'ятий українець після повномасштабного вторгнення перейшов з російської на українську як мову домашнього вжитку (це підтверджують 19% респондентів). Тобто тільки українською зараз розмовляє 51% людей; і українською, і російською розмовляє 34% людей (процес переходу часто відбувається через двомовність), і лише 13% відсотків респондентів розмовляє виключно російською.

Реальних історій, що це ілюструють, зараз надзвичайно багато. Так, мої російськомовні сусіди прокинулися 24 лютого 2022 року від звуку російських крилатих ракет, що летіли на Київ, і запитали себе: «А чому ми розмовляємо російською мовою?». Відтоді вони розмовляють українською — а це три покоління людей різного віку. Нещодавно мені розповіли історію, як жінка, біля будинку якої 31 грудня 2022 упала російська крилата ракета, перейшла на російську. Загроза життю змушує українців захищатися від росіян власною мовою.

Часто причиною переходу на українську є травматичний досвід, після якого сенс життя змінюється. Але також це пов'язано з тим, що тепер перебування в українській мові стало означати бути в безпеці, бути в себе вдома, якщо говорити про мову в термінах Мартіна Гайдеггера. Українська мова з небезпечного дому буття, у якому тебе могли знищити, стала місцем, де тебе захистять. В українській мові і культурі з'явилася армія, що здатна захистити від знищення.

Окрім цього, дуже часто мовці кажуть, що не змінили мову на українську, а саме повернулися до рідної мови, хоч з дитинства вони українською не розмовляли і не вони є в їхній сім'ї тими, хто втратив українську. Вони є тими, хто перший заговорив українською. У вище згаданому дослідженні також ідеться про те, що 76% респондентів назвали українську мову рідною мовою, і лише 19 % вважають такою російську. Тобто частина людей називає рідною по суті другу мову, не материнську мову, але мову Батьківщини.

Прикладом до цієї тези є історія президента України, який до свого президентства, як відомо, був російськомовним. У грудні 2022 року, під час своєї першої з часів повномасштабного вторгнення поїздки до США, Володимир Зеленський, коли вимовив речення українською, виправився, зазначивши, що почав відповідати на запитання преси «native language», рідною мовою. Він також назвав рідною не свою першу мову — російську, а набуту українську мову.

В українській мові як у домі буття є своєрідний спосіб захисту — це її фонетика, яка не дається росіянам. Для перевірки часто використовують перевірочне слово — шиболет «паляниця». Це слово означає круглий хліб, але справа не в цьому, а в тому, що росіяни не можуть вимовити «паляницю» без помилки, але українці, як україномовні, так і російськомовні, вимовляють це слово фонетично правильно. Власне, росіяни не вміють поєднувати м'які та тверді склади та найбільшою проблемою для них стає останній м'який склад «ця», що не властивий російській мові. Це знання колись було суто філологічним, але з початком воєнних дій по всій території України це слово почали застосовувати військові на блокпостах як швидкий тест, щоб виявити людей з Росії, які можуть бути російськими диверсантами й шпигунами. Тобто окрім усього, українська мова – це мова, у яку не можуть здійснити вторгнення росіяни, тому вона і є місцем безпеки в небезпечній як ніколи Україні.

3.

Перебуваючи в безпечній рідній мові, українці перебувають у мові, що весь час змінюється, бо реагує на зміни в воєнній реальності. Ці зміни зовсім різні, і найперша з них — дрейфування конотацій давно відомих слів. Спробую показати це на прикладі слова «електрика» чи «світло», які ми вживаємо більш менш як синоніми.

До повномасштабного вторгнення електрика була чимось звичайним, що ми сприймали, як належне. Вона просто була, як повітря чи вода в крані. Була як наше життя, яке ми теж загалом сприймаємо за щось, що просто наявне.

З 24 лютого 2022 українська влада почала просити нас робити світломаскування домівок, щоб наші міста були затемнені та це перешкоджало росіянам атакувати нас вночі. Так «електрика» стала чимось небезпечним, що може викрити нас, допомогти ворогу вбити нас.

З жовтня 2022 року росіяни здійснюють десятки атак крилатими ракетами та дронами на українську цивільну критичну інфраструктуру, зокрема, на енергосистему. Зруйновані електростанції та енергетичні мережі призводять до аварійних відключень електрики, а

також до регулярних віялових відключень. Тобто буває так, що ми більше часу проводимо без електрики, ніж з нею (хоч переважно навпаки). Інколи світло буває годину-дві на добу. Моя мама недавно мені сказала: «Сьогодні у нас багато світла». Це звучало, як «у нас багато золота» чи «нам дали так багато грошей». Так слово «електрика» почало означати щось дуже цінне, дефіцитне і бажане. Воно почало означати тепло взимку і воду в водогонах, що теж залежать від наявності електрики. Ми помітили, що в нас була електрика, коли її не стало.

Це не одне лише слово, в якому змінилась конотація під час цієї війни — ми маємо їх десятки. Наприклад, коридор уже не транзитне місце, що поєднує дім і публічний простір — вулицю, а в ванні можна не лише купатися. Зараз їх називаємо спеціальним усталеним словом «безпечне місце», бо завдяки наявності двох несучих стін та відсутності вікон саме в цих кімнатах можна пересидіти ракетні обстріли, якщо немає поряд укриття. Звісно, від прямого влучання ракетою це не захистить, але від вибухової хвилі чи дрібних уламків скла, які вона може спричинити, це те, що треба.

Окрім цього, є слова, що набули цілком нового значення. Словом «бавовна» ми тепер називаємо вибухи на окупованих територіях чи в Росії, в результаті яких знищують військові склади чи літаки-винищувачі. Це слово походить від російського слова «хлопок», що на російському новоязі означає «вибух», хоч насправді означає нетривалий звук «хлопок» (clap). Але також омонім цього слова перекладається як «бавовна». Цей термін з'явився через переклад, а не через те, що бавовна використовується для виготовлення бездимного пороху, який широко застосовують в військовій промисловості — для виготовлення куль, снарядів та інших знарядь війни. Назва з'явилася спонтанно, а зміст уже ніби чекав на неї (навіть якщо більшість не усвідомлює прямого зв'язку бавовни з вибухами, а лише лінгвістичний). Зараз саме слово, як гілочки бавовни чи її зображення, пішли в масову культуру і продукується на чому тільки можливо — від ювелірних виробів до футболок чи кружок.

Також з'явилося слово «мопеди» на позначення іранських дронів-камікадзе Shahed, які руйнують українську енергосистему. Назва пов'язана зі звуком їхнього мотора — що деренчить, як мопед.

Деякі слова мігрували в широкий слововжиток з обценної лексики, залишивши присмак заборони. Наприклад, на позначення російської летючої ракети вживається слово «бледіна» (English: ble'dina), яку Urban dictionary цілком справедливо описує: «a noun that is used by Ukrainians to identify a Russian missile. Was specifically used during air rides to warn civilians about the flying missiles across the country. Roughly can be translated into “deadly ugly fucking bitch”».

Інші слова прийшли в загальний слововжиток з професійної лексики військових, яких у нас, кажуть, до мільйона. Двохсоті — загиблі солдати, трьохсоті — поранені солдати. Замість «усе спокійно» — військовий код «4.5.0», замість «згода» — «плюс» (або «+»). З новими словами завжди є небезпека, що вони відійдуть разом із відступом російських військ. І вживати їх в публіцистичних текстах, які реагують на реальність тут і тепер — це

завжди добре, бо вони передають атмосферу і додають деталей, а ось з художньою літературою гірше, бо вона не повинна швидко застарівати.

Наступна суттєва зміна в мові — це інфляція значення деяких слів. Зазвичай це слова, які часто повторюють, як слово «війна». Воно вже давно звучить як щось цілком повсякденне, і воно вже не має тієї гостроти й трагічності, що мало.

4.

Окрім лексики мова дає дещо більше — форму мислення. Люди, що перебувають у мові, починають інакше себе відчувати, а потім інакше сприймати. Можливо, ви помічали це, коли розмовляли іноземною мовою. Наприклад, я англійською звучу дуже впевнено. Українською почуваюся комфортно. Які відчуття дає російська вже не пригадаю, бо від цієї мови я остаточно відмовилася ще п'ятнадцять років тому.

Окрім усього, мова формує мислення, вона спрямовує думки в певне річище. Наприклад, є така ідіома в російській мові «без царя в голові», що означає «бути божевільним». Тобто для того, щоб бути нормальним, у російській культурі потрібно умовно мати цього «царя» в голові, або як кажуть про нинішнього президента Росії його пропагандисти — «начальника». Також потрібно, щоб твій цар чи твій диктатор був частиною твоєї свідомості, щоби все, що ти робиш, було підконтрольне йому. Якщо ти чиниш спротив, то ти, за логікою російської мови, божевільний, психічно хворий. Ідеться про мислення себе частиною вертикальної структури суспільства. Кожен носій мови засвоює ці правила поведінки разом з мовою ще в дитинстві, вони підкріплюються також внутрішньосуспільними стосунками. Звичайно, не всі російськомовні думають однаково. Так само не всі україномовні мають однакові політичні погляди. Мова відображає тенденції архітектури суспільства, але не відображає життєвий досвід кожного носія мови.

В Українській мові є інша ідіома, яка теж апелює до інститутів влади. Вона звучить так: «Де двоє українців, там троє гетьманів». Гетьман — це історичний політичний та військовий титул, що належав виборній особі війська Запорізького. Кожен може бути гетьманом, це аж ніяк не недосяжно, бо гетьманів обирали голосуванням на майдані під час загальних зборів делегатів. Тобто в Україні кожен бачить себе тим, хто вирішує та впливає на політичні процеси, тим, хто має вагу та рівний іншим. Але водночас цей демократичний підхід часом заважає українцям дійти згоди, бо кожен поводить, як гетьман, лідер. Хай там як, але ця ідіома описує все ж горизонтальну структуру суспільства та відмінний від російського тип політичної культури.

Є ще одна показова річ, що стосується не лише мови — це інклюзивність культури. Це проявляється у ставленні в культурі до діалектизмів або мов національних меншин, що простежується в літературі. З цієї точки зору українська культура є інклюзивною, бо голоси «інших» трактуються як цінні. Ще до війни в Україні виходили книги українською, російською та іншими мовами нацменшин. Це були книжки етнічних українців, росіян, кримських татар і навіть ромів. В Україні наявна художня література, написана виключно на діалектах (наприклад, це такі автори, як Петро Мідянка, Петро Шекерик-Доників). До речі, Петро Мідянка отримав за свої книги Національну премію імені Тараса Шевченка — найпрестижнішу літературну українську премію, що свідчить про не маргінальність і

велику цікавість до такої літератури. Ми маємо літературу, написану суржилом, — сумішшю української та російської мов, яка не належить до діалектів, бо в суржику немає сталого вживання слів одної чи іншої мови. На суржику в Україні виходили як художні книжки (успішний автор Богдан Жолдак, автор бестселерів Сергій Лещенко «Сайгон»), і навіть — що взагалі непересічне явище — нонфікшн література (нагороджена премією «ЛітАкцент року» есеїстика Михайла Бриниха). Окрім цього, діалекти й суржик використовуються у виставах, у кінематографі. Геть інша ситуація в Росії.

Навіть попри те, що Російська Федерація, окрім власне росіян, включає інші народи, що мають власну мову і національну культуру (буряти, татари, калмики, чуваші, якути та десяток інших), сучасна російська література орієнтована на російську літературну мову, бо її функція як і функція держави — колонізувати різні народи та втримати імперію від розпаду. Неможливо уявити в Росії книжку, яка б отримала національну премію написана на діалекті, чи щоб книжка, написана суржилом, отримала престижну всеросійську премію. Там цих книжок просто не видають. Росія не заохочує різноманітності, і російська культура аж ніяк не є інклюзивною.

Отже, внутрішня модель російської культури, російської літератури така ж вертикальна, як і модель російського суспільства, що загалом логічно, оскільки політична культура теж є частиною культури в цілому. Ця модель ексклюзивна, на противагу української інклюзивності. Саме тому поширення російської культури за допомогою російських солдатів та зброї на території України становить екзистенційну загрозу українцям. Росіяни століттями намагаються відібрати в нас нашу політичну культуру і любов до свободи, тобто намагаються зробити нас росіянами, застосовуючи як військові методи, так і російську культуру.

Власне тому сучасні російські політики та пропагандисти описують українців як зіпсованих, неправильних росіян, яких вони прийшли «вилікувати» зброєю або навіть «десатанізувати». Це полювання на відьом російські антропологи називають «архаїчним синдромом». Він полягає в архаїзації суспільної свідомості, здичавінні, за якого віра в окультні сили стає масовою, що відбувається через погану роботу державних інститутів. Власне тоді людина шукає опору в ірраціональному.

Саме таку російську культуру росіяни нам показали у Бучі та Ірпені, а потім уже й в Ізюмі, Херсоні та інших уже деокупованих містах. Всі ці унітази та холодильники, прив'язані до танків, дверні ручки, електричні чайники без електричних підставок, чи жіноча білизна, що вони змародерили — це все вказує на рівень побутової культури військових, що вторглися в Україну. Їхня поведінка — звірські вбивства, гвалтування дітей і дорослих, катування (катують не лише дорослих — у Херсоні знайшли камеру для катування дітей) — говорить також про соціальні стосунки в російському суспільстві, де насильство в принципі нормалізоване на побутовому рівні. Адже ця поведінка не є винятковою поведінкою в Україні — перехоплення розмов російських військових дають нам інформацію про згвалтованих військовими жінок у Белгородській області в Росії. Ця побутова культура і культура соціальних стосунків є частиною цілої культури, у такому випадку тієї самої «великої російської культури».

До речі, щодо великості російської культури. Це словосполучення регулярно вживають сучасні російські культурні діячі. Вони називають її також «особливою», мовляв, Росія має свій «особливий» шлях. Так звану «великую русскую культуру» часто протиставляють іншим «малим» культурам, серед яких називають українську, та, можливо саме звідси виростає російський неонацизм, який в Україні назвали рашизмом.

Проте, якщо сколупнути золотий блиск з «великої» російської культури, то ми знайдемо там українську. Наприклад, Казимир Малевич — художник з Києва, Архип Куїнджі — художник з Маріуполя, що до того ж мав грецькі корені, письменник Микола Гоголь — з Миргорода, драматург і новеліст Антон Чехов ідентифікував себе як українця, бо народився в Катеринославській губернії, що за мапами 1918 (на час підписання Берестейського миру) належала Українській Народній Республіці, а зараз її частина належить Росії, якою це українське населення було асимільоване та русифіковане. Навіть барокового філософа Григорія Сковороду, який вчився в Києві та все життя провів в Україні, російська культура приписує собі, бо в ці часи в них не було діячів такого масштабу, а їм дуже хочеться, щоб було. Українців, яких привласнила Росія, є сотні, і найвидатніших з них світ знає як частину цієї самої «великої російської культури». Або знав до 2022 року.

Повномасштабним вторгненням Росія запустила процес деколонізації не лише України, а й знань про Росію та Україну у світі. Ця війна є війною не лише за українську ідентичність, українську культуру і мову, ця війна ведеться за цінності західного світу — за демократію. Та від її результатів залежить майбутнє не лише української культури, а майбутня модель світового порядку — чи ця модель буде азійською (російською) чи вона буде західною. Чи перетворяться десятки інших мов і культур на небезпечне місце, з якого доведеться втікати, чи ми всі залишимося у своїй культурі та мові та в безпеці, та у своєму домі.